

לע"נ סבי מורי
 ר' אברהם יצחק סמט
 כבה נרו במוצאי חג האורים
 בעת יציאת מאמר זה לאור

אורי סמט

אגד לולב

המשנה במסכת סוכה דף לו ע"ב אומרת:

אין אוגדין את הלולב אלא במינו, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: אפילו בחוט כמשיחה. אמר רבי מאיר: מעשה כאנשי ירושלים, שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב. אמרו לו: במינו היו אוגדין אותו מלמטה.

רש"י פירש משנה זו בדף לא ע"א, שם הובאה כראייה לכאורה לכך שר' יהודה מצריך הדר בלולב. וכך הוא כותב:

האי לולב היינו הושענא כולהו שלושה המינים יחד.

מנין ידע רש"י שמדובר באגידה של שלושת המינים ביחד?

נראה, שלמד כך משום שמכמה סוגיות בפרק לולב הגזול משתמע שיש לאגוד את הלולב עם ההדס והערבה. בסוגיית האוונכרי בדף ל ע"ב שואלת הגמרא מדוע לא יקנו את הלולב בשינוי מעשה על-ידי פעולת האגידה. משאלה זו משמע בוודאי שהכוונה לאגד הלולב עם ההדס והערבה, שהרי הגמרא השתמשה שם בביטוי "הושענא", ובכלל דיברה שם בעיקר על ההדס.

הסוגיא בדף לג ע"א דנה באדם שליקט את ענביו של ההדס ביום טוב מתוך אגודתו. לפי חלק מהדעות לא ניתן ליטול לולב זה, משום שלולב צריך אגד, ויש בו דין "תעשה ולא מן העשוי", ומכיוון שהכשירו תוך האגד, פסול. כמובן שגם בסוגיא זו מדובר על אגד הלולב עם ההדס והערבה.

בדף לד ע"ב שואל ר' אליעזר את ר' עקיבא: "יכול יהא אתרוג עימהן באגודה אחת?", ומשמע בפירוש, שכבר בזמן התנאים היה דין (או לפחות עניין) לאגוד את הלולב עם ההדס והערבה.

ממקורות אלו למד רש"י שהמשנה בדף לו ע"ב: "אין אוגדין את הלולב אלא במינו, דברי ר' יהודה" מדברת על אגוד הלולב עם ההדס והערבה. הגמרא בדף לא ע"א הסיקה ממשנה זו שלר' יהודה יש דין הדר בלולב, שהרי ניתן לאגוד את הלולב דווקא במינו.

והנה, על הוכחת הגמרא יש לשאול, מדוע לא מוכיחים שלר' יהודה צריך הדר בלולב מעצם דין האגידה (ולא מדין "במינו"), והרי אין ספק שאגידת הלולב תורמת ליופיו, כמשתמע מהגמרא בדף יא ע"ב, שגם לרבנן דסברי לולב אין צריך אגד, מצווה לאוגדו משום "זה אלי ואנוהו", דהיינו נוי הלולב והידורו.

ויש לחזק קושיא זו מהשלב הקודם בסוגיא, שם ניסתה הגמרא להוכיח מדברי ר' יהודה במשנה בדף כט ע"ב: "יאגדנו מלמעלה", שלר' יהודה צריך הדר. ומשמע

שאיגוד הוא נוי ללולב. אם כן גם בשלב זה היה ניתן להוכיח מעצם האגידה שלר' יהודה צריך הדר בלולב¹.

שתי הבנות באגד הלולב

נראה, שלהבנת העניין יש לעמוד על משמעותה המדוייקת של המילה 'לולב'. המילה 'לולב' מופיעה בפרק לולב הגזול בשתי משמעויות: המשמעות הראשונה הינה כף התמרים עצמה, והמשמעות השנייה הינה שם כללי לד' המינים (או לג' מהם, כדברי רש"י שהובאו לעיל). דוגמא פשוטה למשמעות השנייה היא לשון הברכה על המינים כולם: "על נטילת **לולב**". הגמרא בדף לז ע"א נימקה מדוע כל המינים נקראו דווקא על שמו: "הואיל ובמינו גבוה מכולם".

כאשר סוקרים את הופעות המילה 'לולב' במשניות פרק לולב הגזול, ניתן להגיע למסקנה, שהמשמעויות השונות של המילה 'לולב' אינן משמשות בו בערבוביא. נראה, שבמשניות הראשונות ניתן לקבוע בוודאות שהמילה 'לולב' מכוונת ללולב עצמו, ואילו בהמשך הפרק משמעותה המינים כולם.

הדברים באים לידי ביטוי הן במשנה הראשונה (כט ע"ג): "לולב הגזול והיבש...", והן במשנה בדף לד ע"ב (שבה מופיעה שנית המילה 'לולב'): "ר' ישמעאל אומר: שלושה הדסים ושתי ערבות, לולב אחד ואתרוג אחד".

בסוף הפרק בודאי משמשת המילה 'לולב' לתאר את כל המינים. כך המשנה בדף לז ע"ב: "שכל העם היו מנענעין את **לולביהן**..."; בדף לח ע"א: "מי שבא בדרך ולא היה בידו **לולב** ליטול"; בדף מא ע"א: "בראשונה היה **לולב** ניטל במקדש שבעה...". וכן הלאה בהמשך המסכת.

המשנה שבה פתחנו (בדף לו ע"ב): "אין אוגדין את הלולב אלא במינו", עומדת בגבול שבין שני חלקי הפרק. יש לדון, אם כן, בפירוש המילה 'לולב' שבה. רש"י בוודאי הבין שהכוונה לכל ההושענא, וכך גם פירש את הסוגיא, כפי שראינו לעיל.

אולם נראה שיש להציע דרך אחרת לפרש משנה זו. יתכן אולי לומר שפירוש המשפט: "אין אוגדין את הלולב אלא במינו" הוא, שיש לאגוד את **הלולב עצמו** במינו, ואין הכוונה כאן לאיגוד הלולב עם ההדס והערבה. על-פי זה יוצא שיש דין מקדים לדיון בשאלה האם צריך לאגוד את הלולב דווקא במינו, והוא עצם הדין שיש לאגוד את הלולב כשלעצמו. דברי הגמרא שלר' יהודה "לולב צריך אגד" אינם מוסבים, לפי זה, רק על אגד הלולב עם ההדס והערבה, אלא גם על אגד הלולב עצמו.

העובדה שר' יהודה מצריך אגד בלולב איננה חדשה לנו, שהרי כך שנינו במשנה הראשונה בפרקנו (כט ע"ג), הדנה בלולב בלבד: "ר' יהודה אומר: יאגדנו מלמעלה", ושם בודאי שהכוונה ללולב עצמו, ולא לאגד הלולב עם ההדס והערבה. הרשב"א

1 וכאן אין לדחות כמו שם מהמילה "כפת", שהרי כאן אין מדובר לכאורה על הלולב, כי אם על ההושענא כולה

הדגיש היטב את הדברים וכתב: "ולאו היינו פלוגתא דלולב צריך אגד, התם לאוגדו עם ההדס והערבה, והכא שיהא עליו מחוברין ולא פרודין"². המקור למחלוקת ר' יהודה ורבנן אם לולב צריך אגד הינו התוספתא בפ"ב ה"א: לולב בין אגוד בין שאינו אגוד - כשר. ר' יהודה אומר: אגוד - כשר, ושאינו אגוד - פסול. אין אוגדין את הלולב אלא במינו.

גם בתוספתא ממוקמת הלכה זו בגבול הלא-ברור שבין המשמעות המקורית של המילה 'לולב' בתחילת הפרק לבין המשמעות הכללית בהמשך הפרק: "נכנס לבית הכנסת לולבו בידו..."

בעקבות הסברנו למשנה בדף לו, ניתן להוסיף ולומר שגם המחלוקת בין ר' יהודה לרבנן בתוספתא הינה לגבי אגד הלולב עצמו. נראה שהתוספתא הינה הרחבה של המשנה הראשונה בפרק, והיא באה ללמדנו שדעתו של ר' יהודה במשנה הינה דעת יחיד. כמו כן מוסיפה התוספתא, שלדעתו אגד הלולב צריך להיות במינו (כדברי המשנה בדף לו).

מקור דינו של ר' יהודה שיש לאגוד את הלולב עצמו הובא בסוגייתנו בדף לא ע"א: "כפת תמרים" - שאם היה פרוד יכפתנו". רבנן לא סוברים לימוד זה ולכן לדעתם אין מצווה לאגוד את הלולב עצמו.

הרמב"ם בפירושו למשנה הראשונה בפרק כותב: "ור' יהודה סובר שכל לולב צריך אגד לאגוד עליו כדי שיהיו כפותין יפה יפה". הרמב"ם שולל אפשרות לפרש שדברי ר' יהודה: "יאגדנו מלמעלה" מוסיבים על המשפט הקודם במשנה: "נפרדו עליו - כשר", שמשמעם שהאיגוד הוא בדיעבד כשיש צורך. לדעתו, דברי ר' יהודה הם עצמאיים ונאמרו לגבי כל לולב, אפילו לא נפרדו עליו. גם אם לא נפרש כרמב"ם, נוכל לומר שלר' יהודה לולב באופן עקרוני צריך להיות אגוד. כאשר באופן טבעי הלולב אגוד, דהיינו כפות, אין צריך לאגודו, מאחר שהוא אגוד (בידי שמים); אך כאשר נפרדו עלי הלולב שוב אין הוא אגוד, ואז לדעת ר' יהודה מצווה על האדם לאגודו ולהחזירו לדין "כפת תמרים".

ההבנה שהתוספתא דנה בלולב עצמו, מקבלת את חיזוקה מכך שלשון המחלוקת בתוספתא הוא: "לולב... אגוד - כשר, ושאינו אגוד - פסול", ומשמע שאין דין בגברא לאגוד את הלולב, אלא שיש דין שהלולב מבחינת החפצא יהיה אגוד. כך גם מתפרש באופן פשוט הביטוי "לולב צריך אגד", כלומר: הלולב צריך אגד, ולא הנוטלו צריך לאגודו³.

לסיכום הדברים עד כאן, יוצא שישנה מחלוקת בין ר' יהודה לחכמים בשאלה האם לולב כשלעצמו צריך להיות אגוד. מקור דעת ר' יהודה הוא המילה "כפת" (על-פי הגמרא בדף לא ע"א: "כדקתני טעמא, ר' יהודה אומר משום ר' טרפון: 'כפת תמרים' - כפות, ואם היה פרוד - יכפתנו"). המשמעות המעשית של דעתו בפשטות היא שלולב שאינו אגוד באופן טבעי - דהיינו שעליו מחוברים - צריך אגידה בידי

2. וכן כתב הר"ן, דף יז ע"ב בדפי הר"ף

3. אמנם יש להעיר על דיוק זה, שבדף יא ע"ב מובאת ברייתא שאומרת "לולב - מצווה לאגודו", ומשמע שזהו דין בגברא. אך סוגיא זו הבינה את דין האגד בתוספתא בצורה שונה, כפי שיבואר לקמן

אדם. לפי הרמב"ם דין זה של רבי יהודה קיים בכל לולב, ולא רק בלולב שנפרדו עליו⁴. המקור התנאי למחלוקת הוא במשנה הראשונה בפרק לולב הגזול, ולפי דברינו גם בתוספתא, שבה נוסף גם דין "במינו" באגד לר' יהודה. דין זה, לפי הסברנו, הוא דין המשנה בדף לו ע"ב: "אין אוגדין את הלולב אלא במינו".

לפי פירוש זה מובנים יותר דברי חכמים לר' מאיר במשנה: "במינו היו אוגדין אותו מלמטה". לכאורה לא מובן מדוע היו אוגדים את הלולב עם ההדס והערבה דווקא מלמטה. אולם לפי פירושונו, שמדובר באגידת הלולב עצמו, מובן היטב, שכיוון שאגידתו בידי שמים היא בעיקרה חיבור מלמטה, כך האגידה צריכה להיות בעיקר מלמטה.

ראינו לעיל, שרש"י פירש שהמשנה מדברת על אגידת הלולב עם ההדס והערבה. לדעתו, לכאורה, לא מובן מדוע הגמרא לא מוכיחה את דין הדר לר' יהודה מעצם חובת האגידה, אלא מכך שהאגידה צריכה להיות במינו. אם אכן נפרש שכוונת המשנה היא לאגד הלולב עצמו, ולא לאיגודו עם ההדס והערבה, נוכל להשיב בנקל על קושיא זו. בשלב הקודם ניסתה הגמרא להוכיח שלר' יהודה צריך הדר בלולב מדבריו במשנה הראשונה: "יאגדנו מלמעלה". הגמרא דחתה ראייה זו, ואמרה שדין זה אינו נובע מחובת הדר, אלא נלמד מהפסוק "כפת תמרים", המלמד שהלולב צריך להיות כפות. מאחר שלפי הסברנו המשנה המובאת בשלב הבא: "אין אוגדין את הלולב אלא במינו" דנה אף היא באיגוד הלולב עצמו, ממילא מובן מדוע אין הגמרא מוכיחה מעצם האגידה, אלא מדין "במינו", שהרי בשלב הקודם היא דחתה את האפשרות להוכיח מעצם האגידה, שלר' יהודה יש דין הדר בלולב. על כן הגמרא מתקדמת ומנסה להוכיח לא מעצם האגידה של הלולב עצמו, אלא מכך שהאגידה צריכה להיות במינו.

ראייה נוספת לכך שהגמרא הבינה שהדיון מוסב על הלולב בלבד ניתן להביא מדיוק בלשון דחיית ההוכחה: "דהא אמר רבא, אפילו בסיב ואפילו בעיקרא דדיקלא". שני הדברים שהוזכרו כאן הינם ממין הלולב בלבד. אילו הדיון היה על איגוד ג' המינים יחדיו, היה ניתן לומר שאפשר לאגדם בעץ ההדס או הערבה.

ראינו לעיל, שישנן שתי משמעויות למילה 'לולב'. עד עתה דנו באגד לולב במשמעותו הראשונה, דהיינו אגידת הלולב עצמו. מעתה נדון באגידת הלולב במשמעותו השנייה, קרי חיבור הלולב עם ההדס והערבה.

נראה לפי דברינו, שאין במשנה מקור לאיגוד הלולב עם ההדס והערבה. המקור לכך הינו כפי הנראה בתורת כוהנים (אמור טז, א): "ר' יהודה אומר: נאמרה כאן לקיחה ונאמרה להלן לקיחה; מה לקיחה האמורה להלן אגודה, אף כאן אגודה. וחכמים אומרים: אעפ"י שאינו אגוד כשר"⁵.

הגמרא בדף יא ע"ב ביארה שהלימוד הוא מאגודת אזוב בפסח מצרים, שבו נאמר: "ולקחתם אגודת אזוב" (שמות יב, כב). לימוד זה מבאר, שדין אגידת הלולב עם ההדס והערבה הינו דין בלקיחה. דין זה אינו דין בחפצא של הלולב, הנלמד מהמילה

4. וכתב הרב קאפח במהדורתו לפיהמ"ש, שכנראה הרמב"ם לא גורס בדברי רבי טרפון: "שאם היה פרוד יכפתנו", וממילא יוצא שהדין אמור גם לגבי לולב שאינו פרוד

5. וכן במכילתא דר"י, בא פי"א, ודרשב"י יב, כב

"כפת" המתארת את הלולב, אלא דין שנלמד מהמילה "ולקחתם" הדנה בפעולת הגברא במצווה, והמוסבת על כל המינים כולם. מהסוגיא בדף יא משמע, שלעומת האפשרות שהעלינו בהבנת התוספתא, הגמרא הבינה שהיא אינה דנה באגודת הלולב עצמו, אלא באגודת הלולב עם ההדס והערבה, שהרי על תוספתא זו שאלה הגמרא מהו טעמו של ר' יהודה, והביאה את הגזירה השווה מאגודת אזוב. גם מדברי חכמים שם, שיש מצווה לאגוד את הלולב מדין "זה אלי ואנוהו", משמע שזהו דין בגברא ולא בחפצא. רוב ההזכרות של הביטוי "לולב צריך אגד" בגמרא מוסבר במשמעות זו. כך גם הבין רש"י בסוגיא בדף לא את המשנה בדף לו, ואם כן לדעתו רק המשנה הראשונה מזכירה את איגוד הלולב כשלעצמו, ואין לכך מקור נוסף.

דיון במהלך התוספות בסוגיא

לעיל דנו בהוכחת הגמרא שבלולב יש דין הדר אליבא דר' יהודה, מכך שיש לאגוד את הלולב במינו דווקא. הגמרא דוחה ראיה זו, ומסבירה שטעמו של דין "במינו" הינו דין "בל תוסיף": מאחר שלר' יהודה יש צורך שהלולב יהא אגוד, הרי שהמין האגוד מהווה חלק מהמצווה, וממילא אגידה במין אחר נחשבת הוספה. בעמוד ב' הביאה הגמרא את דברי הברייתא: "כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן". ושאלה: "פשיטא!". תשובתה היא, שהואיל ואמר ר' יהודה שלולב צריך אגד, ישנה הווא-אמינא שאם יביא מין אחר לא יעבור על "בל תוסיף", משום "דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי" (כלומר האגד גורם שהמין הנוסף עומד בפני עצמו ואינו מצטרף למיני המצווה); לכן באה הברייתא ומחדשת, שאפילו לר' יהודה שלולב צריך אגד, אם יוסיף מין אחר, יעבור על "בל תוסיף".

התוספות במקום (ד"ה הואיל) התקשו, כיצד בעמוד א' דין לולב צריך אגד גורם לאיסור "בל תוסיף", ואילו בעמוד ב' גורם (בהווא-אמינא) שלא יהיה "בל תוסיף". תירוץ התוספות מחלק בין אגידה במין נוסף לבין הוספת מין מחוץ לאגד: בעמוד א' מדובר באגידה במין אחר, ועל כן דווקא לר' יהודה, שלולב צריך אגד יעבור על "בל תוסיף"; לעומת זאת, בעמוד ב' מדובר שאגד את המינים, והוסיף מין נוסף מחוץ לאגד. לכן דווקא לר' יהודה, שיש לאגד משמעות, היתה הווא-אמינא שלא יעבור על "בל תוסיף", משום שכל מין עומד לחוד.

הסבר התוספות הינו מובן מאד, אולם זוהי אוקימתא, הדורשת להעמיד את הברייתא בעמוד ב' בסיטואציה מאד מסויימת - דווקא בהוספת מין מחוץ לאגד, דבר שאינו רמוז כלל בדברי הגמרא. לפי דברינו לעיל, נראה שניתן לתרץ בכיוון שונה, שהרי לדברינו, המשפט "לולב צריך אגד" שבעמוד א' פירושו: הלולב כשלעצמו, ואילו בעמוד ב' פירושו: הלולב עם ההדס והערבה.

לכן נראה לתרץ באופן הבא: דין אגד הלולב עם ההדס והערבה המוזכר בעמוד ב' עשוי לגרום שבהסתכלות מופשטת המינים יהיו אגודים לחוד מבחינה דינית. מאחר שיש חובת אגידה רק לגבי מינים מסויימים, הרי שאגידת המינים הללו כביכול גורמת להתעלם מכל מין נוסף שיהיה אפילו בתוך האגד, כיוון שאין הוא

חלק מחובת האגידה. לכן סברה הגמרא בהווא-אמינא, שדוקא למ"ד לולב צריך אגד (כלומר כל ההושענא), יעבור על "בל תוסיף".

על-פי זה לא נצטרך לאוקימתא הדחוקה של התוספות, שמדובר דווקא כשהמין הנוסף היה מחוץ לאגד. לדעת ר' יהודה אפילו תוך האגד יחשב לחודא, כיוון שמבחינה דינית דין אגד חל רק על הלולב, ההדס והערבה, והמין השני הוא כביכול מחוץ לאגד, על אף שמציאותית הוא בפנים. כמובן שסברה זו נאמרת רק בתור הווא-אמינא (כדי לתרץ את הקושיא על הברייתא "פשיטא"), שהרי הקושיא בה ברור, ועל כן נדחית היא למסקנה.

לעומת זאת, בעמוד א' דין "לולב צריך אגד" לר' יהודה מתפרש במשמעות הפשוטה שהלולב כשלעצמו צריך אגד, וכאן בוודאי שדווקא לדעתו יעבור על "בל תוסיף" אם יאגוד במין אחר, שהרי, כפי שאמרנו, הלולב מטבעו אגוד בידי שמים במינו, וממילא כשיש צורך לאגדו, יש לבצע את הדבר במינו, ואלמלא כן יעבור על "בל תוסיף".

לסיכום, נראה שהפשט החדש בדברי המשנה בדף לו מביא לכך שכפל המשמעות של הביטוי "לולב צריך אגד" קיים בתוך הסוגיא עצמה, ועל פיו ניתן לתרץ את קושיית התוספות מהסתירה בין עמוד א' לעמוד ב'.

מבט מחשבתני

ניתן לומר שישנה משמעות רוחנית לשני דיני האגד שהזכרנו, דהיינו אגד הלולב כשלעצמו ואגד הלולב עם שאר המינים.

הגמרא בדף מה ע"ב מביאה את דברי ר' לוי:

מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים.

מדברי ר' לוי רואים שכל ישראל נמשלו ללולב.

לעומת הדברים הללו ידועים דברי המדרש בויקרא רבה (ג, יא):

"פרי עץ הדר" - אלו ישראל; מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים.

"כפת תמרים" - אלו ישראל; מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל, יש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.

"וענף עץ עבות" - אלו ישראל; מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל, יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה.

"וערכי נחל" - אלו ישראל; מה ערכה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם? לאבדן - אי אפשר. אלא אמר הקב"ה: יוקשרו כולם אגודה אחת, והן מכפרים אלו על אלו.

ר' לוי ממשיל את עם ישראל ללולב, וממילא רואה את כל הפרטים בעם כשווים. לדעתו, כשם שבלולב יש עלים רבים, אך כולם נראים אותו דבר, כך בעם

ישראל כולם נראים אותו דבר. לעומתו, המדרש מדגיש דווקא את הקבוצות השונות בעם ישראל, את חוסר השוויון שבין האנשים בעם. הרב קוק זצ"ל כותב:

שני דברים עיקריים ישנם, שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלוקית עמהם: הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושלם אבות, והסגולה היא כח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ה'... והב' הא עניין הבחירה. זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה (אגרות הראיה חלק ב', אגרת תקנ"ה).

משתי בחינות ניתן להסתכל על עם ישראל. מבחינת הסגולה, כל האנשים בעם שווים. כל מי שנולד יהודי מקושר לעם ישראל בסגולתו, והדבר דומה לעלי הלולב, שאולי יש מהם יותר גבוהים ויש יותר נמוכים, אך כולם נראים שווים ומאוחדים ומקושרים ללב אחד.

מנקודת המבט של הבחירה, ישנה שונות בין הפרטים בעם ישראל. הרב מזכיר שני אלמנטים בבחירה: המעשה הטוב ותלמוד התורה.

שני מרכיבים אלו הוזכרו במדרש בויקרא רבה: תורה ומעשים טובים. ישנם אנשים שבבחירתם מלאים גם מזה וגם מזה, ישנם שמלאים רק באחד מהם, וישנם שאינם מקושרים מצד הבחירה כלל, דהיינו ללא תורה וללא מעשים טובים.

איגוד הלולב הינו סמל לאחדות עם ישראל. לעיל הסברנו שישנם שני סוגי אגד. האחד הוא אגד הלולב עצמו והאחר הוא אגד הלולב עם שאר המינים. שני סוגי האגד הללו מכוונים לאחדות בשתי הבחינות של עם ישראל.

ראשית יש צורך באחדות בצד הסגולי של עם ישראל, כלומר שהעם יתאחד במובן השווה שבו, במכנה המשותף שלו, ומתוך כך יתקשר לאביו שבשמים, כשם שעלי הלולב השווים מקושרים לליבו.

בדרך כלל הלולב אגוד בטבעו בידי שמים; בדרך כלל עם ישראל מאוחד מצד סגולתו, שהרי למצוא את המכנה המשותף הוא דבר שאינו קשה כל כך. אולם, לעיתים קורה שלא מתייחסים בעדינות ללולב ועליו נפרדים מהלב. במצב זה יש מצווה של התערבות אנושית שתחזור ותאגד אותו: "נפרדו עליו - יאגדנו מלמעלה". גם בעם ישראל, כאשר הוא אינו מאוחד באופן טבעי, יש להשקיע מאמצים אנושיים כדי לחזור ולאחדו, להחזיר את כל הנפרדים אל הלב, שהוא אבינו שבשמים.

במקביל ישנו דין אגד של המינים ביחד, אף על פי שהם שונים זה מזה. גם בצד הבחירה, המבדיל בין הפרטים בעם ישראל - ואולי עוד יותר בו - חשובה האחדות. חשוב להדגיש שדווקא בגלל המדרגות השונות, יש צורך לאחד ולחבר את כולם, כדי להדגיש את העובדה שרק כשהם ביחד נוצרת אחדות של "מכפרין אלו על אלו", דוקא מתוך כך הקב"ה מתעלה, כמו שכתוב בהמשך המדרש שם.

מהו המרכיב החשוב יותר, הסגולה או הבחירה?

על כך משיב הרב קוק בהמשך אותה איגרת:

החלק של הסגולה הוא הרבה, כאין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה.

במדרש רואים שישנה כביכול הווא-אמינא לקב"ה לאבד את אלו שאין בהם תורה ומעשים טובים, אולם המדרש אומר: "לאבדן - אי אפשר". מדוע לא יכול הקב"ה לאבדם? ניתן היה להשיב, על פי דרכו של המדרש, שאגידת המינים ביחד מאפשרת לרשעים להישרד. אם נדייק בדברי המדרש, נראה שלא כך הם הדברים. העובדה שאין אפשרות לאבד את הרשעים מופיעה במדרש כעיקרון עצמאי, שאינו נובע מאגידת המינים. עוד לפני שמביא המדרש את רעיון האגידה הוא מדגיש שאי אפשר לאבד את הרשעים. האגידה רק מאפשרת להם לכפר על מעשיהם, לאחר הנחת היסוד שלאבדם אי אפשר.

מכאן רואים, שגם המדרש המבליט את צד הבחירה, מכיר בכך שהמרכיב החשוב ביותר בשרשרת נצח ישראל הוא דווקא הסגולה. אי-אפשרותו של הקב"ה לאבד את המשולים לערבה נובעת רק מהיותם חלק סגולי מעם ישראל. מאחר שלאבדם אי אפשר, זוכים הם להתאחד עם אלו שמקושרים לקב"ה גם בבחירתם ועל ידי כך הם מתכפרים: "יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו".